

KUNST IS BLAUW

Kunstbeschouwing onderbouw-bovenbouw, vmbo-havo-vwo

Peter Schipper

Afbeelding voorkant: Teun Hocks, *187 Untitled / Zonder Titel*, 2000

E-book, ISBN 9789082619584

© 2020, Kunst is Blauw
Peter Schipper

Omslag en binnenwerk: Heleen Brakel en Robin Schipper
Mindmaps: Laura Prins

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam © c/o Pictoright Amsterdam 2020. In alle andere gevallen geldt: indien u meent recht te hebben op een vergoeding, dan wordt u verzocht contact op te nemen met de auteur (E. peters@kunstisblauw.nl).

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

INHOUDSOPGAVE

Kunst wordt pas kunst als het wordt gezien.....	4
Wat leer je in dit boek.....	5
Inleiding: kunst.....	6
Het kunstwerk waarderen.....	9
Materiaal & techniek.....	19
Van idee naar vorm.....	35
Beeldaspect: vorm.....	44
Beeldaspect: compositie.....	53
Beeldaspect: ruimte.....	61
Beeldaspect: licht.....	69
Beeldaspect: kleur.....	78
Beeldaspect: tijd.....	87
Beeldaspect: hergebruik.....	97
Beeldaspect: performance.....	105
Hybriditeit.....	112
Mindmaps voorbeelden.....	117
Lijst van afbeeldingen.....	122
Kunstanalysemodel onderbouw.....	130
Kunstanalyse begrippenlijst muziek.....	131
Kunstanalyse begrippenlijst dans.....	132
Kunstanalyse begrippenlijst theater & film.....	133
Kunstanalyse begrippenlijst beeldende kunst.....	134
Kunstanalyse begrippenlijst hedendaagse kunst.....	135

KUNST WORDT PAS KUNST ALS HET WORDT GEZIEN

IN *KUNST IS BLAUW* MAAK JE KENNIS MET KUNST. Je gaat niet alleen kunst bekijken, je gaat het ook leren begrijpen. Dat begrip zorgt voor waardering en waardering prikkelt de nieuwsgierigheid. En als dat gebeurt, dan ligt de enorme wereld van de kunst aan jouw voeten...

Dat is in ieder geval de bedoeling, maar werkt het ook zo? Uiteindelijk maak jij zelf wel uit of je iets mooi vindt – en of iets jou nieuwsgierig maakt of niet! In ieder geval leer je wel een nieuwe, bijzondere, wereld kennen. Een wereld die je deelt met velen en die je laat zien hoe we met elkaar omgaan en hoe wij betekenis geven aan de werkelijkheid. In onze samenleving is deze wereld, de wereld van de kunst, sterk verankerd en toegankelijk voor iedereen die wil zien, begrijpen en waarderen.

Je nieuwsgierigheid is hierbij je gids. Om jouw nieuwsgierigheid een handje te helpen leer je bepaalde typen kunstwerken eerst maar eens herkennen en beschouwen. Een kunstwerk uit de Gouden Eeuw vraagt serieus om een andere benadering van kunstbeschouwing dan een abstract kunstwerk uit de 20^e eeuw (maar daarover later in het boek meer).

Nieuwsgierigheid heb je ook nodig in je eigen beeldend werk. Leer van de kunstenaar hoe je onderzoekt en hoe je ideeën genereert. Leer hoe je de ideeën combineert tot meerdere nieuwe ideeën en hoe je uiteindelijk je eigen unieke kunstwerk creëert.

In *Kunst is blauw* wordt jouw onderzoekende geest geprikkeld en uitgedaagd, je wordt tot kritisch denken aangezet. Je leert een eigen mening te vormen en deze te onderbouwen, zowel in de theorie (kunstbeschouwing) als in de praktijk (Beeldende Vormgeving). Je leert feiten en vooroordelen van elkaar onderscheiden en reflecteren op je eigen mening. Nieuwsgierigheid en creativiteit worden hier onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Alsof kunst alleen maar blauw is...

Woerden, februari 2020

WAT LEER JE IN DIT BOEK

Weten

Als je alle hoofdstukken hebt doorgelopen, dan weet jij dat de voorstelling van een kunstwerk * mede wordt bepaald door de keuze en toepassing van:

- het materiaal & de techniek
- de gebruikte vormen en vormsoorten
- de gekozen compositievorm
- de ruimte (ruimtesuggestie)
- het licht
- kleursoorten en –contrasten
- hergebruik
- aspecten van tijd
- performance

* Oók in jouw eigen beeldend werk!

Kunnen

Beeldend Vormgeven

- 1) kiezen uit verschillende materialen en technieken, vormen en vormsoorten, composities, soorten ruimte, manieren van belichting, kleursoorten en -contrasten en deze toepassen in jouw eigen beeldend werk;
- 2) kiezen uit soorten van hergebruik, aspecten van tijd en vormen van performance en deze toepassen in jouw eigen beeldend werk;
- 3) aangeven waarom jij deze keuzes maakt;
- 4) het effect van jouw keuzes op de voorstelling/vormgeving in jouw eigen beeldend werk omschrijven.

Kunstbeschouwing

- 5) omschrijven hoe de keuze van de kunstenaar voor materiaal en techniek, vormen en vormsoorten en de compositievorm de voorstelling van het kunstwerk ondersteunt.
 - 6) omschrijven hoe de keuze van de kunstenaar voor ruimte, manieren van belichting en kleursoorten en -contrasten de voorstelling van het kunstwerk ondersteunen.
 - 7) omschrijven hoe de keuze van de kunstenaar voor soorten van hergebruik, aspecten van tijd en vormen van performance de voorstelling/vormgeving van het kunstwerk ondersteunen.

INLEIDING: KUNST

DIT BOEK GAAT OVER HOE MOOI EN LELIJK KUNST IS. Hoe moeilijk en makkelijk kunst is om naar te kijken, erover te praten en het te maken. Hoe kunst de mens raakt en en wat kunst *jou* te vertellen heeft.

We leven in het begin van de 21^e eeuw: een eeuw die bruist van vernieuwing, ambitie en grote verwachtingen op velerlei gebieden. Dit is een tijd die jou de mogelijkheid biedt veel nieuwe indrukken op te doen, die jou uitdaagt om gebruik te maken van al die informatie en om creatief en kritisch te zijn. 'We zien en horen ons suf' en het is zonde als we daar niks mee doen.

Kunst tot 1880 laat op realistische wijze zien hoe de wereld eruitzag. Er is met vakmanschap geschilderd en in de meeste gevallen is er sprake van een mythologisch of bijbels verhaal. De mensen kenden de verhalen (bronnen) en wisten en begrepen wat ze zagen. Het 'waarom' was duidelijk.

Dit is een Nederlands landschap van Jacob van Ruisdael uit 1670. De voorstelling is herkenbaar en met veel vakmanschap geschilderd. De kunstenaar legt de wereld vast.

1. *Jacob van Ruisdael*

Dit kunstwerk van J.L. David uit 1784 verbeeldt een verhaal uit de Romeinse mythologie en werd gebruikt als symbool voor de Franse Revolutie.

2. *Jacques Louis David*

Kunst tot 1980 laat zien hoe de kunstenaar op eigen wijze de werkelijkheid ziet en ervaart, de voorstelling wordt meer en meer losgelaten. Wetenschappelijke ontdekkingen (psychologie, natuurkunde, scheikunde) en nieuwe technieken vormen de nieuwe bronnen voor de kunstenaar.

De 'werkelijkheid' wordt vervormd weergegeven maar kan ook alleen maar bestaan uit vormen, lijnen en kleuren, er is dan geen voorstelling meer, de kunst wordt abstract. En dat vraagt dus om een andere manier van kijken dan bij de kunst van voor 1880.

3. Pablo Picasso

Hoekige vormen. Vervormde figuren. Vlak kleurgebruik. Afrikaanse maskers. Verschillende aanzichten. Geen diepte. Overall-compositie.

Hedendaagse kunst is volop in beweging, er ontstaan totaal nieuwe vormen en kunstwerken bestaan uit een mix van verschillende materialen, technieken en media. De kunstenaar maakt gebruik van alle denkbare bronnen om zijn idee over de tijd waarin wij leven weer te geven. En dat maakt het er voor de beschouwer bepaald niet makkelijker op. Rustig kijken naar en genieten van een kunstwerk in een museum is mogelijk, maar daarnaast zijn er ook kunstwerken die je uitdagen om er de strijd mee aan te gaan.

Een enorme gele bol in een enorme ruimte? De Zon? Wordt de ruimte verwarmd? Waarom hangt die bol daar? Is het wel een bol?

4. Olafur Eliasson

Wat wil de kunstenaar jou vertellen?

Als je een kunstwerk ziet dan gaat er in een paar seconden van alles door je heen en meestal is het oordeel dan al geveld. Dat is niet erg maar het is wel zonde als het daarbij blijft. Wat wil het kunstwerk/de kunstenaar jou vertellen? Door meer in het kunstwerk te duiken kun je ervan gaan genieten, ontroerd raken, ervan leren en waarderen, kun je je eigen tijd met andere ogen bekijken.

Durf je het aan om je open te stellen voor wat het kunstwerk/de kunstenaar jou vertellen wil?

Dit boek gaat over leren *over* en *door* kunst. Jij gaat kunstwerken bekijken, ervaren, analyseren, omschrijven en begrijpen. Is het een abstract of een realistisch werk? Is het van deze tijd? Heb je een aanknopingspunt in de voorstelling of moet je echt gaan zoeken? Dit boek gaat je leren objectief te beschouwen, vanuit de voorstelling en de vormgeving.

Maar natuurlijk maak jij zelf ook 'kunstwerken.' Ook jij probeert vorm te geven aan een idee, een mening, een inzicht. Je maakt keuzes bijvoorbeeld in materialen en technieken, in het gebruik van kleur, in de toepassing van licht enzovoort. En dat is niet veel anders dan hoe een kunstenaar werkt.

Kunst is blauw laat je de relatie zien tussen theorie en praktijk.

Voorbeeld kunstwerk - hedendaagse kunst (NU)

5. Olafur Eliasson (Photo: Tate Photography © Olafur Eliasson)

Je ziet een lange, hoge en wat mistige ruimte, die wordt verlicht door een enorme gele bal die aan het plafond hangt. Is het een bal?

Waar komt die mist vandaan? Is dit kunst of techniek?

Bezoekers kunnen vrij rondlopen, zitten en zelfs liggen. Zijn de mensen hier een onderdeel van het kunstwerk?

Het is een installatie – dus geen schilderij of een beeldhouwwerk – en het heeft niet lang bestaan. Hoe moet je dit kunstwerk ervaren? Door een foto? Of moet je erbij zijn geweest?

Kunst als boodschap? Als grap? Als vermaak? Als gebeurtenis?

Het werk heet *The Weather Project*, maar heeft het echt iets met het weer te maken? Is die gele bal de zon en is het daar dan warm?

Het lijkt mij een *knap* kunstwerk. Wat vind jij?

Kijken naar kunst NU

De kunstenaar van nu zoekt letterlijk en figuurlijk grenzen op, hij zoekt naar nieuwe vormen en wegen (*innovatie*). De kunstenaar wil je **aan het denken zetten** in deze tijd van globalisering en vervagende (cultuur)grenzen. Je reist per internet en vliegtuig de hele wereld over, maar wat betekent dit alles, wat doet het met de mens, wat is jouw rol hierin?

Hedendaagse kunst begrijpen valt niet altijd mee, maar de TABULA¹ helpt je op weg:

¹ Bron: *Ways of looking, Ossian Ward, 2014, London.*

TABULA

*Start vanuit een leegte, laat je gedachten gaan, denk aan niets en richt je op het kunstwerk. Laat het kunstwerk langzaam maar zeker jouw hoofd vullen alsof het een **onbeschreven blad** is – ‘**tabula rasa**’ in het Latijn.*

T TIME

Neem een paar minuten de tijd, adem 5x diep in en uit.

A ASSOCIATION

Dit is een erg belangrijk moment: hoe raak jij betrokken bij het kunstwerk? Is het iets dat je ziet, doet het je aan iets denken? Is het de grootte? Ben je geschokt? Val je in slaap? Goed, nu kan je verder.

B BACKGROUND

De titel en land van herkomst kunnen je al een eind op weg helpen. Is er informatie bij het kunstwerk? Roept het een discussie op?

U UNDERSTAND

Begint het al een beetje te dagen? Stapje voor stapje? Is het interessant? Uitdagend? Herken je bijvoorbeeld iets uit de geschiedenis?

L LOOK AGAIN

‘First sight – second look?’ Mocht je nog niet zover zijn, kijk dan nog een keer. Twijfelen is leerzaam. Wat zie je? Wat heb je niet gezien? Blijf je bij je eerste indruk?

A ASSESSMENT

En, is het gelukt, heb je het werk kunnen doorgronden? Of heb je meer informatie nodig? Was het een aanslag op jouw smaak of juist een bevestiging?

BEELDASPECT: RUIMTE

1. Claes Oldenburg en Coosje van Bruggen

LETTERLIJK GAAT RUIMTE OVER DIMENSIES, OVER HOOGTE, BREEDTE EN DIEPTE. Een driedimensionaal kunstwerk laat je in de meeste gevallen die ruimte ervaren en dat betekent dat je er omheen en doorheen kan lopen (*open en gesloten*, zie ook: Beeldaspect vorm). Tegelijkertijd ervaar je dus ook de omgeving waarin het beeld is geplaatst. Veelal hebben kunstwerk en ruimte met elkaar te maken.

Bekijk het kunstwerk *Tuinslang* van Claes Oldenburg en Coosje van Bruggen uit 1983. Op het eerste gezicht helemaal duidelijk? Ook het waarom? Aan wat voor soort kunstwerk denk jij bij *Schoolplein*?

Ruimtelijkheid & Plasticiteit

In een driedimensionaal kunstwerk kom je ze allebei tegen: ruimtelijkheid en plasticiteit. Plasticiteit hangt samen met oppervlaktekwaliteit, hoe deze is bewerkt. Hoe 'realistischer' (plastischer) het kunstwerk wordt uitgevoerd, hoe sterker de ruimtelijkheid ervan. Natuurlijk moet je ook letten op de houding en het open of gesloten karakter van het kunstwerk (zie ook: beeldaspect Licht) maar de plasticiteit ervan speelt hier een belangrijke rol.

2. Bernini

3. Donald Judd

Twee kunstwerken, allebei ruimtelijk en realistisch. Links marmer, rechts ijzer. Links persoonlijke expressie, rechts geen persoonlijke expressie. Links plastisch, rechts statisch. *Hoe plastischer, hoe mooier?*

De illusie van ruimte

Hoe kan je *ruimte* uitbeelden in een tekening of schilderij? De uitvinding van het perspectief, tijdens de Renaissance aan het begin van de 15e eeuw in Italië, was bepaald revolutionair. Maar er zijn ook nog andere manieren om ruimte te suggereren:

Ruimtesuggestie:

- perspectief
- overlapping
- afsnijding
- groot/klein
- verkorting

Vormen van perspectief:

- lijnperspectief (centraal perspectief)
- één- & tweepuntperspectief
- kikvorsperspectief
- vogelvluchtperspectief

Aan de hand van voorbeelden gaan we de begrippen verduidelijken.

OVERLAPPING / AFSNIJDING

4. Roy Lichtenstein

In dit kunstwerk is sterk ingezoomd op de man en de vrouw. Overlapping en afsnijding versterken hier het ingezoomde effect, het past niet meer in één beeld. Alles lijkt buiten het kader door te lopen; ruimtesuggestie dus.

GROOT/KLEIN

5. Sjaak Jansen.nl

Groot op de voorgrond en klein op de achtergrond terwijl de bootjes in werkelijkheid allemaal even groot zijn. Maar verder weg lijkt nu eenmaal altijd kleiner. Verder weg betekent ruimte. Herken je nog andere vormen van ruimtesuggestie in dit kunstwerkje van een brugklasser?

VERKORTING

6. Mantegna

Je kijkt tegen een plafond. Daarop is een doorkijk geschilderd. Je ziet lucht en wolken en een balustrade waartegen mensen en kleine engeltjes leunen. Ze kijken naar beneden, naar ons. Drie engeltjes staan aan de binnenkant van de balustrade en die engeltjes zien wij dus in zijn geheel, maar van onderaf. De doorkijk en de verkorte figuren versterken het gevoel van ruimte.

PERSPECTIEF

De begrippen *horizon*, *vluchtpunt*, en *verkorting* zijn onderdeel van de perspectiefregels die onder meer zijn ontdekt door Brunelleschi (begin 15e eeuw). De horizon komt overeen met de ooghoogte van de beschouwer, lijnen komen samen in één of meerdere vluchtpunten. In de richting van de horizon lijkt alles kleiner te worden. Dit perspectief wordt ook wel het *lijnperspectief* genoemd.

Eénpuntperspectief

7. Meindert Hobbema

Daar sta je dan, midden op het Laantje van Middelharnis in 1689, met aan weerszijden een bomerij. Links en rechts achterin op ooghoogte staan een kerk en wat huizen. Alles lijkt samen te komen op een centraal punt. Het éénpuntperspectief helpt je dit beeld op papier te krijgen. Maar is het landschap in perspectief echt zo meetkundig, zo rechttoe rechtaan? Wat zag Meindert Hobbema eigenlijk?

Tweepuntperspectief

Wat kun je doen wanneer je het onderwerp niet ‘recht’ voor je ziet, zoals hiernaast? De lijnen kan je niet meer op één centraal punt laten samenkomen, hier heb je het tweepuntperspectief nodig. Ga je op zoek naar een makkelijke plaats of ga je voor het tweepuntperspectief?

Kikvorsperspectief en vogelperspectief

8. Claude Monet

9. Camille Pissarro

Links: kikvorsperspectief
De horizon ligt extreem laag, op ooghoogte van een kikker.

Rechts: vogelperspectief
De horizon ligt juist heel hoog, je kijkt er als een vogel van bovenaf op.

Wat kan het standpunt de sfeer van de voorstelling bepalen! Welk standpunt heeft jouw voorkeur, waar sta jij het liefst?

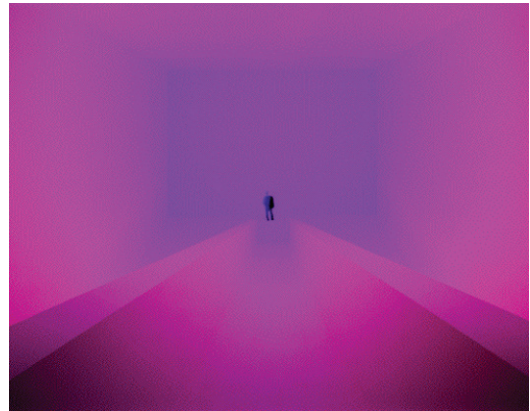

Ruimte in de hedendaagse kunst

Wat zijn de verschillende betekenissen van het begrip *ruimte*? Hoe wordt ruimte gebruikt in de beeldhouwkunst en hoe in schilderkunst? Waarin verschilt het begrip ruimte in de kunst, van het begrip ruimte in het dagelijks leven? In het dagelijks leven beweeg en bevind je je *letterlijk* in de ruimte. Van huis naar school bijvoorbeeld, of op je eigen kamer. Daarnaast bestaat er ook zoets als een *figuurlijke ruimte*: de ruimte 'in jouw hoofd' bijvoorbeeld, of de hoeveelheid ruimte die iemand 'inneemt'. Kunst werkt net zo met letterlijke en figuurlijke ruimte.

10. Claes Oldenburg en Coosje van Bruggen

11. James Turrell

Kijk eens goed naar bovenstaande afbeeldingen. Bij allebei is de ruimte het uitgangspunt geweest voor de kunstenaar, maar dit wordt totaal verschillend uitgewerkt.

Links zie je een enorme kraan met tuinslang van Claes Oldenburg en Coosje van Bruggen, geplaatst in een groot park. Je kunt erlangs en doorheen lopen en er zelfs op zitten. Er loopt nog wat water uit de slang en dat maakt een meertje. De ruimte en het kunstwerk ondersteunen hier elkaar.

Rechts zie je een afbeelding van *The Wolfsburg Project* van James Turrell. Hier wordt ruimte op een heel andere manier gebruikt. De ruimte is van boven naar beneden rood-rose verlicht, met aan het einde van de ruimte een blauw verlichte wand. Het licht is niet fel, eerder diffuus, gedempt. De ruimte wordt het kunstwerk. De beschouwer van dit kunstwerk bevindt zich letterlijk in deze ruimte, maar tegelijkertijd is het een ruimte 'zonder houvast'.

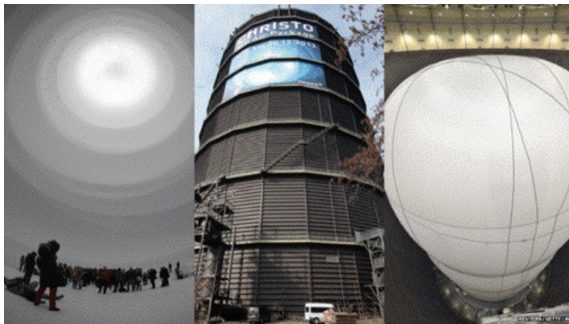

RUIMTE ERVAREN

Je kan letterlijk worden omgeven door het kunstwerk en daardoor een specifieke ervaring ondergaan, zoals bijvoorbeeld de gekleurde ruimtes van Turrell. Christo vult de ruimte met een nieuwe ruimte in de Gasometer in Düsseldorf (zie voorbeeld hieronder). Ruimtes kunnen worden gecreëerd of getransformeerd met materialen zoals elektrisch licht, video, film of digitale media.

Deze manier van werken wordt **installatiekunst** genoemd, kunstwerken die gemaakt zijn voor een specifieke ruimte of plek. Veel van deze installaties zijn tijdelijk en soms doen ze een beroep op meerdere zintuigen zoals gehoor en reuk (zoals de spaghettivloer en bepleisterde muren met zoetgeurend babypoeder van Job Koele-wijn, zie beeldaspect Performance).

- ✓ Christo gebruikt de ruimte van de voormalige gasopslag Gasometer, Oberhausen

12. Christo

in Duitsland voor zijn kunstwerk *Big Air Package*. De totale ruimte wordt gevuld, vervormd, eigenlijk vervangen, door een enorme ballon van 20.350 m² lichtdoorlatend materiaal, bijgehouden door 4.500 meter kabel. Dit kunstwerk is speciaal gemaakt en bedoeld voor deze industriële ruimte, de Gasometer. *Hoe kan jij dat weten?*

>
Een enorme bolle spiegel, van 10,5 meter doorsnee, gemaakt van gepolijst roestvrijstaal. Het staat geklemd tussen twee gebouwen op het Rockefeller Plaza in New York. De spiegel neemt letterlijk ruimte in beslag, tegelijkertijd wordt ruimte toegevoegd door de spiegeling erin van de achtergrond. Een sterk staaltje van kunst en techniek. *Wat doet Anish Kapoor hier met (de) ruimte?*

13. Anish Kapoor

Dit heb je geleerd

Jij weet dat de vormgeving van een kunstwerk* wordt bepaald door de keuze en toepassing van:

- de ruimte (ruimtesuggestie)

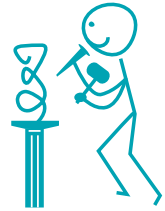

* Oók in jouw eigen beeldend werk!

Dit kan je

Beeldend Vormgeven

- 1) Jij kan kiezen uit verschillende manieren waarop ruimte wordt uitgebeeld (2D) of gebruikt (3D) en deze toepassen in jouw eigen beeldend werk.
- 2) Jij kan aangeven waarom jij deze keuzes maakt.
- 3) Jij kan het effect van jouw keuzes op de voorstelling/vormgeving in jouw eigen beeldend werk omschrijven.

Kunstbeschouwing

- 4) Jij kan omschrijven hoe de keuze van de kunstenaar voor manieren waarop ruimte wordt uitgebeeld (2D), of gebruikt (3D), de voorstelling/vormgeving van het kunstwerk ondersteunen.

Kiezen in de praktijk

Naast de letterlijke ruimte kan je nu ook verschillende vormen van ruimtesuggestie herkennen. Op zich is dat ook niet zo moeilijk, veel moeilijker is de keuze voor het gebruik ervan:

hoe versterkt de keuze voor een bepaalde ruimte het idee?

14.

Een enorm uitvergroot paard van de Spaanse kunstenaar Botero. Het staat in de aankomsthal van het vliegveld van Barcelona (Spanje).

Waarom een groot paard en waarom deze ruimte? Wat zouden deze twee met elkaar te maken kunnen hebben?

